

■ Друкуецца ў «Роднай прыродзе»

БЕЛАРУСКІ ЛОСЬ НА ЭМБЛЕМЕ Польшкага Народнага Парку

Гуляючы па лясным гушчары, можна заўважыць зламаныя кусты, абдраныя дрэўцы, вытапаную зямлю і вялікія свежыя сляды. Гэта сведчыць аб тым, што нядаўна тут пабываў парнакапытны гігант нашых лясоў — лось еўрапейскі.

Самы буйны ў сваёй сям'і

Лось уваходзіць у так званую «Вялікую еўрапейскую пяцёрку» буйных млекакормячых, якія жывуць у дзікіх умовах Бярэзінскага біясфернага запаведніка. Дарэчы, колькасць ласоў тут — каля дзвюх з паловай сотняў. Яны звычайна сустракаюцца ў маладых насаджэннях хвой, вербалозу і на ўскраінах балот, дзе заўсёды шмат зялёнага корму. Але самае любімае месца іх пражывання — пойма ракі Бярэзіны з багаццем трысняговых зараснікаў, нізкараслых хмызнякоў і невысокіх дрэў. Іх парасткі складаюць аснову рацыёну ў летні перыяд.

Фота Дзяніса ЮКОВІЧА.

гоў, якія сваёй формай нагадваюць саху. Штогод у лістападзе-снежні гэты галаўны ўбор скідаецца на зіму.

Час для бою!

Рогі ласю асабліва патрэбны восенню, у перыяд гону, калі паміж самцамі адбываюцца лютыя бітвы. З канца жніўня па кастрычнік лось выкарыстоўвае іх у якасці грознай зброі абароны і нападения.

У гэты перыяд самцы становяцца менш асяржэнымі і нават агрэсіўнымі, паміж імі ідуць баі за самак. Сутычкі самоў часцей маюць дэманстрацыйны характар, але нярэдка і жорсткія, якія заканчваюцца нават калецтвам аднаго з сапернікаў. Зрэдку, выдаючы гукі-стогны, ласі змагаюцца і з дрэвамі, успрымаючы іх за саперніка, у злосці ламаюць рагамі іх тонкія ствалы.

Свойская жывёла

Яшчэ да вайны ў Бярэзінскім запаведніку пачаліся даследаванні па прыручэнні ласоў. У 1936 годзе два ласі ва ўзросце дзесяці месяцаў былі злучаны ў змешчаны ў загон памерам каля дзе-

сяці гектараў. Але спробы прыручыць жывёл скончыліся няўдачай. На гэтым вялікім участку яны заставаліся такімі ж дзікімі, як і на волі. Пазней з'явіліся іншыя ласёў, якіх трымалі ўжо на спецыяльна пабудаванай ферме. За некалькі гадоў тыя так прывыклі да людзей, што самі падыходзілі да супрацоўнікаў «ласятніка». А ў маі 1941 года тут адбылася радасная падзея — упершыню ў няволі нарадзіліся маленькія ласяняты. Так у гэтым гадавалініку сфарміраваўся цэлы статак.

Падарунак з Беларусі

У 1951 годзе ў якасці абмену ў Кампінскі нацыянальны (народны) парк (Польшча) з Бярэзінскага запаведніка былі перавезены 5 асобін (2 самца і 3 самкі) лася. Гэтыя жывёлы былі практычна цалкам знішчаны ў Польшчы ў сярэдзіне XIX стагоддзя. Зараз яны дамінуюць у пушчы па колькасці сярод буйных відаў млекакормячых і ствараюць папуляцыю звыш 300 асобін. Можна з упэўненасцю сказаць, што менавіта беларускі лось з'яўляецца сімвалам Кампінскага парку і горда красуецца на яго афіцыйнай эмблеме.

Анастасія РЫЖКОВА,
малодшы навуковы супрацоўнік
Бярэзінскага біясфернага запаведніка

■ Незнаёмцы з Чырвонай кнігі

АМАТАР БУРАЙ ВАДЫ

стаў ахвярай меліярацыі і «прышэльцаў»

Сёлета азёрны гальян — прадстаўнік сямейства карпавых — упершыню трапіў у спіс чырванакніжнікаў. Невялікая рыбка залацістага колеру, падобная да ліня, знаходзіцца пад аховай у Польшчы і ва Украіне. У Беларусі яна вядома пад імёнамі аўдотка, сняток, гаркушка, гарчак. Ад свайго брата — звычайнага гальяна — адрозніваецца ўзорам на целе ў дробную крапінку (у таго ж па баках ідуць цёмныя палосы).

Раней азёрнага гальяна было шмат у дробных вадаёмах Гомельскай вобласці і паўднёва-заходніх Брэсцкай. Аднак за апошняе дзесяцігоддзе від знік з многіх былых «месцаў пражывання». Даследчыкі фіксуюць толькі адзінкавыя кропкі яго знаходжання, якія адразу ж бяруцца пад ахову. Навукоўцы мяркуюць, што на зніжэнне папуляцыі рыбы паўплывала меліярацыя вадаёмаў. Акрамя таго, зрабілі сваю чорную справу інвазійныя віды — прышлы ратан-галавешка выцесніў гальяна з прывычнага асяродку. Зараз у Беларусі ён захавваецца толькі ў басейне Дняпра і Заходняга Буга.

Гаркушка водзіцца ў дробных вадаёмах, якія належача басейнам рэк Паўночнага Ледавітага акіяна ад Паўночнай Дзвіны і на ўсход да Калымы. У басейнах сярэдняй Волгі, верхняга і сярэдняга Дняпра, Заходняга Буга сустракаюцца ізаляваныя рэліктавыя папуляцыі. Адшукаць гальяна можна ў дробных азёрах, сажалках, тарфяных каналах і меліярацыйных канавах, дзе няма плыні, але ёсць шмат гумусу, ад якога вада афарбоўваецца ў бурый колер. Што цікава, да такіх «неспрыяльных» умоў змога адаптавацца не кожная рыбка, хіба карасі, вярхоўкі ды ўюны.

Аўдотка жыве невялікімі стайкамі. Большую частку жыцця яна праводзіць каля дна, зрэдку падымаючыся да паверхні. Можа пераносіць дэфіцыт кіслароду, нават да поўнай яго адсутнасці. Зімуе, зарываючыся ў глей. Праз уласную марудлівасць часта становіцца ахвярай больш спрытных драпежнікаў. Харчуецца водарасцамі, дробнымі

бесхрыбетнымі і лічынкамі насякомых.

У Беларусі азёрны гальян ніколі не быў прамысловым відам, аднак у паўднёвых раёнах Якуціі, дзе яго ўдасталі, рыбу нарыхтоўваюць у маражаны і сушаны выглядзе, выкарыстоўваючы яе ў якасці корму для сабак.

Кацярына РАДЗЮК,
radziuk@zviazda.by

Не спазніцеся выпісаць часопіс «РОДНАЯ ПРЫРОДА»!

- ✓ Самая цікавая і патрэбная інфармацыя са свету дзікай прыроды і экалогіі Беларусі;
- ✓ падарожжа па нязведаных мясцінах краіны і свету;
- ✓ дыскусіі па экалагічных праблемах планеты;
- ✓ як даглядаць братоў нашых меншых;
- ✓ асновы пчалярства;
- ✓ сакрэты ўдалай рыбалкі і яшчэ шмат іншых цікавых тэм.

Для маленькіх чытачоў у выданні схаваны «падарунак» — яшчэ адзін часопіс

«ЮНЫ НАТУРАЛІСТ»

Будзь разам з «Роднай прыродай»!

Аформіць падпіску можна кожны месяц. Падпісныя індэксы: 74926 — для індывідуальных падпісчыкаў; 749262 — для ведамасных падпісчыкаў.

Чытайце ў лістападаўскім нумары часопіса «РОДНАЯ ПРЫРОДА»:

- Дзе нараджаюцца туманы?
- Час збіраць адпрацаванае масла!
- Што за «мядзведзі» ў космасе пабывалі?
- Хутка Новы год: адкрываем ёлачную экамайстэрню!
- Конскі каштан — дрэва, якое лечыць.

■ Экасенсацыя

«ЗОМБІ» Ў ПАЛОНЕ ПАРАЗИТА

Нядаўна нямецкія вучоныя высветлілі, якім чынам унутрыклетачны паразіт фітаплазма робіць расліны сваімі ахвярамі. У хворых культур замест пясцістаў вырастаюць лісточкі, яны губляюць здольнасць да размнажэння ды існуюць толькі як прывабнае асяроддзе для насякомых — пераносчыкаў інфекцыі.

Навукоўцы даведаліся пра заражэнне фітаплазмай яблынь, какасавых пальм, цукровага трыснягу, вінаграду яшчэ ў 60-я гады мінулага стагоддзя. Аднак цяпер генетыкі высветлілі, якім чынам адбываецца працэс захопу раслін. Бактэрыі выпрацоўваюць бялок SAP54, які паўтарае структуру бялку, адказнага за працэс цвіцення. Калі бялкі раслін, якія кантралуюць асноўныя праграмы развіцця арганізма, звязваюцца з імі, фарміраванне пясцістаў ды іншых органаў кветкі спыняецца. Напрыклад, у яблынь з'яўляецца «ведзьміна мятла», то бок з адной кропкі вырастае багата атожылкаў. Дрэва пераўтвараецца ў густы кустарнік. Часам фітаплазма пашкоджвае тканку, якая пераносіць вуглявод ды органаў, ад чаго расліны жаўцеюць і паміраюць.

Фітаплазма жыве толькі ў заражаных раслінах і стравальнай сістэме некаторых насякомых, кштату чыкад альбо кляшчоў, якія пераносяць паразіта да новых гаспадароў. Іншымі словамі, насякомыя карыстаюцца ўсімі выгодамі такога суседства. Расліны выношваюць іх яйкі, пасля харчуюць сваімі лісточкамі іх лічынак і даюць запас фітаплазмы, якую тыя пасля пераносяць да наступных раслін.

Паразіт сустракаецца і ў Беларусі. Ад яго жыццядзейнасці пагаршаецца ўраджай і якасць бульбяных клубняў. Распаўсюджваецца фітаплазма з дапамогай чыкад і кляшчоў, мігруючы са шматгадовага пустазелля (уюнок, палявы асот, цыкорый). Акрамя бульбы, пашкоджвае табак, таматы, баклажаны, паслён, дурман, буракі, канюшыну. Сустракаецца на яблыні, грушы, малахах, суніцах.

Зверху — здаровая морква, знізу — «ахвяра» фітаплазмы.

Марына ШЫПУЛЬКА